

Monitieteinen humanistinen termihanke

Termikokous 26.9.2016, klo 10–12, Kaisa-talo, ryhmätyötila 6005

Läsnä: Aino Kukkonen (alustaja), Tiina Käkälä-Puumala, Jouko Nurmiainen, Markku Roinila, Janne Vanhanen (sihteeri)

Käsiteltävä termi: immersio

Aino Kukkonen aloitti termikokouksen alustuksella immersio-termistä. Adjektiivia immerssiivinen käytetään esittävien taiteiden tutkimuksessa merkityksessä ”uppouttava” – immerssiivinen teos uppouttaa kokijansa kuvitteelliseen todellisuuteen. Immersio toimii näin upotuksen synonyyminä. Immersion upotustematiikkaan liittyen Kukkonen mainitsi Termipankista löytyvän biologian aihealueen immersioöljyn, johon upotetaan mikroskoopilla tutkittavia näytteitä. Kielitieteessä käytetään myös immersiota puhuttaessa kielikylvyistä.

Teatterin kontekstissa immersio on tullut ajankohtaiseksi 2000-luvun alussa, jolloin sitä ryhdyttiin käyttämään kuvaavana terminä tietyille esitysmuodoille, immerssiivisille esityksille. Näille on tyypillistä se, että esitysten katsojat voivat liikkua esityksen tilassa valintansa mukaan ja vaikuttaa esityksen muotoutumiseen valintojensa kautta. Tämänkaltaisten esitysten pioneereinä voidaan mainita brittiläinen Punchdrunk Company (2000–), joka on tuottanut immerssiivisiä esityksiä esimerkiksi monista klassikonäytelmistä. Suomessa immerssiiviset esitykset ovat herättäneet huomiota parin viime vuoden aikana. Suomalaisista esityksistä voidaan mainita *Neuromaani*, *Remote Helsinki*, *Oikea terveyseskus* ja *Pilluralli*. Tiina Käkälä-Puumala esitti kysymyksen siitä, miten immerssiivinen esitystaide suhtautuu liveroolipelaamiseen (larppaukseen)? Kukkonen kertoi että ainakin joillakin immerssiivisten esitysten tekijöistä – mm. Valtteri Raekalliolla – on kokemusta liveroolipeleistä.

Immerssiivinen esitys on siis katsojan ja teoksen maailmaan upottava esitys. Katsojasta tulee osa teoksen muotoutuva tarinaa ja katsoja seuraa esitystä (ja mahdollisesti vaikuttaa siihen) toiminnan keskellä. Tässä periaatteessa voidaan nähdä liittymäkohtia erilaisiin tietokone- ja konsolipelimaailmojen immerssiopyrkimyksiin, joissa teknologisin keinoin pyritään luomaan mahdollisimman autenttinen maailma pelaajalle.

Immerssiiviselle esitykselle on tyypillistä että se on moniaistinen. Tapahtumapaikkana ovat usein muut kuin perinteiset teatteritilat. Esitysten osallistavuus merkitsee sitä, että katsoja ja hänen valintansa ovat tilanteen keskiössä. Teatterikorkeakoulussa väitöskirjaa immerssiivisistä esityksistä tekevä Sami Haapala tulkitsee immerssiivisyyden sosiaalisen median sävyttämän ajan ilmiöksi, joka tarjoaa vastapainon kevyelle verkko- ja someselailulle.

Immerssiivisissä esityksissä nähdään olennaiseksi roolien vaihtuminen esityksen, esiintyjän ja yleisön välillä. Usein toistuva väite on, että perinteinen teatteri tarjoaa katsojalle passiivisen tarkkailijan aseman. Tämä näkemys on kuitenkin kyseenalaistettu yksinkertaistavana. Voidaanhan ajatella, että teatterikatsomossa istuva katsoja eläytyy näyttämön tapahtumiin hyvinkin immerssiivisesti. Samoin katsojan aseman staattisuus mahdollistaa huomion kiinnittämisen erilaisiin seikkoihin esityksessä ja näin varsin vapaan analyttisen tai kriittisen katseen, kun taas immerssiivisessä esityksessä katsojan voi olla vaikea saavuttaa tämänkaltaista valinnanvapautta vastaanotossaan.

Miten immerssiivinen esitys sitten poikkeaa perinteisestä esityksestä? Kyseessä on teatterikatsomossa istumiseen verrattuna fyysinen, henkilökohtainen kokemus; teoksille

tyypillistä on liikkuminen, yleensä kävellen, mutta myös vaikka autolla, kuten *Pilluralli*-esityksessä. Toimintaan osallistumisen aste toki vaihtelee eri esityksissä.

Alustuksen lopuksi Kukkonen listasi joitakin immersiiivisen esityksen lähitermejä: paikkasidonnainen, osallistava teatteri, devising, ympäristönomainen teatteri, live art, happening, tirkistyskaappinäyttämö (immersiiivisen vastakohtana); estetiikassa relevantti lähitermi on relaatioestetiikka, kirjallisuudentutkimuksessa interaktiivinen fiktio. Käkälä-Puumala mainitsi ergodisen fiktion, pelin rakennetta hyödyntävän fiktiivisen teoksen. Janne Vanhanen mainitsi, että estetiikkaan tulee termisivu myös immersiiivisestä estetiikasta, jolla on viitattu eri aistialueiden välisiin immersiiivisyyden asteisiin (esim. kuulo katsetta immersiiivisempänä aistina).

Kukkonen mainitsi, että immersiiivisen esityksen synonyyminä on toisinaan käytetty termiä "promenade theatre", jolla tarkoitetaan esitystä jossa yleisö johdetaan paikasta toiseen ja näyttelijät liikkuvat yleisön ympärillä tai sen lomassa. Tämä ei kuitenkaan liene immersiiivisen varsinainen synonyymi, sillä promenade theatre -esitykset eivät välttämättä ole millään lailla interaktiivisia tai katsojaa aktivoivia.

Kokouksessa keskusteltiin siitä, ettei termi liene filosofiassa relevantti. Markku Roinila pohti, että filosofiassa on toki käytetty esimerkkejä tai vertauksia, jotka vetoavat immersiiivisyyden kokemukseen, esim. Platonin luolavertaus tai Leibnizin kehoitus kuvitella sielua tilana, jonka sisään voi mennä ja tarkkailla sen luonnetta.

Pohdittiin sitä, onko immersiiivinen esitys aina interaktiivinen. Heräsi kysymyksiä mm. siitä onko upottavuus ominaista vain immersiiiviselle esitykselle. Eikö fiktio "upota" vastaanottajan maailmaansa yleensäkin? Toinen keskustelunaihe nousi immersiiivisen esityksen eettisistä kysymyksistä: mikä on esityksen osallistumisen aste, miten pitkälle voi suostua osallistumaan? Voiko tilanteesta poistua? Ja toisaalta miten paljon esitys joustaa tilanteessa, jossa katsoja vaikuttaa esitystilanteeseen ei-toivotulla tavalla?

Keskusteltiin vielä siitä, mikä on site-specific -esityksen ja immersiiivisen esityksen ero., ja mikä erottaa osallistavan ja immersiiivisen esityksen toisistaan.

Jouko Nurmiainen totesi, että historian tutkimuksen näkökulmasta immersio ei ole relevantti termi. Pohdittiin yleisesti, että museologian ja pedagogiikan konteksteissa immersio voisi olla käytössä esim. historian elävoittamisprojektien yhteydessä.

Päätettiin pitää seuraava termikokous suunniteltuna ajankohtana 24.10., jolloin alustusvastuussa on Juuso-Ville Gustafsson. Jos Gustafsson olisi estynyt (hän ei ollut kokouksessa paikalla), voi Vanhanen toimia alustajana.